

Literature Research Quarterly

Vol. 13, No. 1,

Spring 2025

pp. 29-58

Original Article

Analyzing the mutual behavior of "TA" personality in the novel "Ma Tabaqqi Lakum" by Ghassan Kanfani and "You Who Are Not Strangers" by Hoshang Moradi Kermani based on Eric Burn's personality theory

Ali Khaleghi^{1*}, Hasan Najafi²

1. Phd Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran. ali khaleghi

2. Phd Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran

Received date: 27.10.2024

Accepted date: 16.03.2025

Abstract

The theory of interaction analysis of personality "TA" is one of the proposed theories in the psychological field of personality. Eric Berne, as the most prominent theorist in this field, believes that human personality is based on the three aspects of parent, adult, and child, which appear in his personality when he communicates with other people. This knowledge has a very close relationship with literature, especially fiction that expresses the behavior of the main characters of the story under the influence of political and social conditions in the best way. The novel "Ma Tabaqi Lakom" by Ghassan Kanfani expresses the complicated situation of a war-torn Palestinian family that has suffered a breakup and crisis. Hoshang Moradi Kermani depicts the sufferings and emotional blows of his life from childhood to adulthood with the novel "You are not a stranger". The purpose of this research is to explain the hidden angles

*Corresponding Author's E-mail: a.khaleghi@cfu.ac.ir

of the textual context of both novels and to reveal the dominant and authoritarian relationships of the main characters of both novels towards each other. In this literary research, we analyze and analyze the characters of the two mentioned novels with the analytical descriptive method and based on Eric Burn's theory, and compare their identical components. The results of his research indicate that the supportive parent component in the novel "You Are No Stranger" is a watcher of the relationships between the characters, while in Ghassan Kanfani's novel, it has a metaphorical function and watches the emotional void of the characters. The point of difference in the manifestation of the critical parent component is also due to the difference in the structure of the Iranian and Palestinian societies. Hosho's reactions in different situations show his fear and apprehension and his worries when faced with the sounds of animals in his child. In the story of Kanfani, these characteristics of the child revolve around anger, silence and sadness in the end, it brings with it a kind of anxiety, which is mostly manifested in the confusion of the mental balance of the main characters of the story, namely Hamed and Maryam.

Keywords: Eric Burn, Reciprocal Behavior, Ghassan Kanfani, Hoshang Moradi Kermani, Ma Tabghi Lakm, You Who Are Not Strangers

Introduction

Interaction analysis is a theory that can be used to take effective steps to understanding the psychological aspects of individuals. In other words, it can be referred to as personality psychology that examines the stages of development with different aspects of personality and "shows the current states and behavior of a person are based on which aspects of personality? And which aspect the communication between people originates from? and which opposite aspect it ends with? This method helps the person himself to know when he can have an effective and dynamic communication with those around him in addition to having a healthy psyche; Because most mental problems are the result of inappropriate relationships with those around them, which can be treated by identifying and correcting them" (Atkinson, 2017, 55).

The results of many scientific studies have shown that interaction analysis improves the quality of human life (Ciucur, 2013, 576). Therefore, interaction analysis is a theory for understanding human behavior, emotion, and mentality in the context of character relationships. And it presents a clear picture of the psychological structure of humans and the three-dimensional model of emotional states; namely, parent, adult, and child are used in the analysis of human behavior. The novel "Ma Tabaqqi Lakum" by Ghassan Kanafani and "You Are Not a Stranger" by Houshang Moradi Kermani are famous works by two prominent writers of Arabic and Persian literature. These works can be discussed and examined from the perspective of analyzing the interaction of the characters in the story.

Discussion

Eric Berne is the main theorist of the current psychology of transactional analysis, who hypothesized this new theory with his studies. He divided the structure of personality in a modern way and helped people who were suffering from traditional and classical psychoanalytic treatment methods to prepare themselves for change by creating social motivation. From his perspective, transactional analysis is the result of clinical experiences and a practical and reasonable form of treatment that is easy to understand and can be naturally applied to the vast majority of mental patients. Freud previously divided personality into three levels: conscious, subconscious, and unconscious.

However, there is a key point of separation between the transactional analysis model and Freud's approach; Freudian treatment was more about talking to the patient, talking to the patient, and discovering hidden points in the patient's unconscious through his words; While Eric Berne emphasized that by examining the patient's interaction with others and observing, evaluating, and analyzing his behavior in front of others, the patient can be better understood and, as a result, treated.

In the theory of "TA", Eric Berne defines egos for humans and, while naming them as the egos of "parent", "adult", and "child", in fact, people exhibit different behaviors in different situations. And as a result, analyzing the structure of personality means

examining the structure of human personality states and behavior, which is expressed behaviorally and emotionally.

In this article, while introducing the existential aspects of "I" in Eric Berne's perspective and comparing it with the behavior of the characters in the stories "Ma Tabaqqi Lakum" by Ghassan Kanafani and "You Are Not a Stranger" by Houshang Moradi Kermani, this work has been analyzed. In these two novels, the stages of development of the characters of Hosho, Hamed, Maryam, and Agh Baba, their mental sensitivities, and their perspectives on the subject of the story are well described.

Houshang Moradi Kermani uses his art to serve the community, and a different line of thought from his family causes him to emigrate. In the final scene of the novel, we see the artist who is the author of his own life story. Similarly, Ghassan Kanafani has also depicted the stages of Hamed's character's transformation from a dependent child to a committed fighter in the form of a story. This type of novel serves to show that life, at least for the hero, has a purpose, and that the seemingly random events present in the plot of the novel are actually connected to each other and seem necessary for the hero to become a useful and harmonious member of society; Therefore, both novels have attractive and controversial characters, each with specific behaviors. In this study, we will consciously examine all the main characters of the two novels using a descriptive-analytical method and based on Eric Berne's theory. Considering that the main theme of both works is migration from chaotic situations to achieve another ideal world, which places the main character of the story in an escape from society and confrontation with a series of events and people, this raises the suspicion that comparing two works by two authors with different approaches to life and society is a challenging matter.

Research methodology

The purpose of this research is to explain the hidden angles of the textual context of both novels and to reveal the dominant and authoritarian relationships of the main characters of both novels towards each other. In this literary research, we analyze and analyze the characters of the two mentioned novels with the analytical descriptive

method and based on Eric Burn's theory, and compare their identical components.

Research Findings

The findings of the present study are as follows:

-The supportive parent forms one of the self-conscious egos of the novel "You Are Not a Stranger". In the story "We Are Still Yours", the image of the supportive parent has also emerged in the relationship between the mother of the character Hamed and him, which in turn can indicate a void that the Palestinian society involved in the occupation suffers from. In comparing the two works, the role of the supportive parent in the story "You Are Not a Stranger" is more about the physical relationships between the characters in the story, which is shown in the form of protecting each other and providing guidance and humanitarian compassion, while the element of the supportive parent in Ghassan Kanafani, in addition to observing the emotional void of the main characters in the story, has a metaphorical function that is borrowed from the bitter truth that prevails in Palestinian society.

-A notable difference between Kanafani and Houshang Moradi in *The Criticizing Father* is that the type of manifestation and quality of the presence of the criticizing father in the story is due to the difference in the structure of the two societies of Iran and Palestine. In the story "You Are Not a Stranger", Agh Baba considers the character of Housho to have intelligent behavior similar to his father. In the novel "We Are Not a Stranger", the active parent, which can be defined in the form of disobedience to the wishes and demands of the supportive parent, is manifested in the behaviors of Hamed and Maryam's father.

-In the novel "You Are Not a Stranger", the character of Qasim is considered the influential father of the story who tries to have an impact on Housho's life. The influential father in the story "We Are Not a Stranger" is revealed in the form of Hamed and her mother's advice to Maryam to marry Fathi and dissatisfaction with Zakaria. In the story "You Are Not Alone", we see many manifestations of mature behavior, as Houshang Moradi has used the function of adulthood to learn from the past in order to make correct and correct decisions in the future. While Kanafani, by

validating old information, has defined Hamed's character as longing for the past and being forced to escape the current situation.

- The reactions that the character of Housho makes on the night of his grandmother's illness are clues to the child's personality dimension. The manifestation of emotions in Hamed's character, which has also taken on a kind of irrational aspect, has depicted a clear manifestation of the child's dimension based on Harris's theory. In such a way that even the other metaphorical character of the story, the desert, which is a symbol of perseverance and tenacity, has remained silent in the face of the crystallization of Hamed's child dimension.

Conclusion

The results of his research indicate that the supportive parent component in the novel "You Are No Stranger" is a watcher of the relationships between the characters, while in Ghassan Kanfani's novel, it has a metaphorical function and watches the emotional void of the characters. The point of difference in the manifestation of the critical parent component is also due to the difference in the structure of the Iranian and Palestinian societies. Hoshos reactions in different situations show his fear and apprehension and his worries when faced with the sounds of animals in his child. In the story of Kanfani, these characteristics of the child revolve around anger, silence and sadness in the end, it brings with it a kind of anxiety, which is mostly manifested in the confusion of the mental balance of the main characters of the story, namely Hamed and Maryam.

تحلیل رفتار متقابل شخصیت «TA» در رمان "ما تبقی لکم" اثر غسان کنفانی و "شما که غریبه نیستید" اثر هوشنگ مرادی کرمانی بر اساس نظریه شخصیت اریک برن

علی خالقی^{۱*}، حسن نجفی^۲

۱. استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات عربی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۲. استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات عربی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۶

دریافت: ۱۴۰۳/۸/۶

چکیده

نظریه تحلیل رفتار متقابل شخصیت «TA» یکی از نظریات مطرح در عرصه روان‌شناختی شخصیت است. اریک برن به‌عنوان برجسته‌ترین نظریه‌پرداز در این حیطه، شخصیت انسان‌ها را بر سه جنبه والد، بالغ، کودک استوار می‌داند که هنگام برقراری ارتباط با افراد دیگر در شخصیت وی پدیدار می‌گردد. این دانش با ادبیات رابطه بسیار تنگاتنگی دارد به‌ویژه ادبیات داستانی که رفتار شخصیت‌های اصلی داستان را تحت تأثیر شرایط سیاسی و اجتماعی به نیکوترین شکل بیان می‌کند. رمان "ما تبقی لکم" اثر غسان کنفانی بیانگر شرایط بغرنج یک خانواده جنگ‌زده فلسطینی است که دچار ازهم‌پاشیدگی و بحران شده است. هوشنگ مرادی کرمانی با رمان "شما که غریبه نیستید" موضوع رنج‌ها و ضربات عاطفی دوران زندگانی خود از کودکی تا بزرگسالی را به تصویر می‌کشد. هدف از این تحقیق، تبیین زوایای پنهان بافت متنی هر دو رمان و آشکارسازی روابط سلطه‌جویانه و مستبدانه شخصیت‌های اصلی هر دو رمان نسبت به یکدیگر است. در این جستار ادبی با روش توصیفی تحلیلی و بر مبنای نظریه اریک برن شخصیت‌های دو رمان مذکور را بر اساس مکتب آمریکایی ادبیات تطبیقی، بررسی و تحلیل کرده و در پی پاسخ به این سوال است که: جنبه‌های روانی

* نویسنده مسئول: E-mail: a.khaleghi@cfu.ac.ir

شخصیت‌های رمان "ما تبقی لکم" و "شما تنها غریبه نیستید" بر اثر نظریه اریک برن دارای چه نقاط اشتراک و اختلافی است؟ رفتارهای شخصیت‌های این دو رمان ریشه در کدام یک از خصوصیات روانی آنان دارد؟ نتایج پژوهش بیانگر این است که نقاط اختلاف و اشتراک فراوانی بین غسان کنفانی و مرادی کرمانی به رغم فاصله زمانی و مکانی موجود بین دو نویسنده وجود دارد. مؤلفه والد حمایتگر در رمان "شما که غریبه نیستید" ناظر به روابط بین شخصیت‌هاست؛ در حالی که در رمان غسان کنفانی دارای کارکرد استعاری بوده و ناظر بر خلأ عاطفی شخصیت‌ها است. نقطه اختلاف تجلی مؤلفه والد انتقادگر نیز ناشی از تفاوت ساختار دو جامعه ایران و فلسطین است. عکس‌العمل‌های هوشو در موقعیت‌های مختلف، ترس و دلهره و نگرانی‌هایش در مواجهه با صدای حیوانات من کودک وی را نمایان می‌سازد در داستان کنفانی این ویژگی‌های کودک که حول محور خشم، سکوت و ناراحتی می‌چرخد در نهایت نوعی اضطراب را با خود به همراه دارد که بیشتر در به‌هم‌ریختگی تعادل روان شخصیت‌های اصلی داستان یعنی حامد و مریم بروز یافته است.

کلیدواژه‌ها: اریک برن، رفتار متقابل، غسان کنفانی، هوشنگ مرادی کرمانی، "ما تبقی لکم"، "شما که غریبه نیستید".

۱-مقدمه

تحلیل رفتار متقابل^۱ نظریه‌ای است که با استفاده از آن می‌توان گام‌های مؤثری در شناخت جنبه‌های روحی روانی افراد برداشت؛ به عبارت دیگر می‌توان از آن به عنوان روان‌شناسی شخصیت یاد کرد که مراحل رشد را به همراه جنبه‌های مختلف شخصیت بررسی می‌کند و «نشان می‌دهد که حالات و رفتار جاری افراد بر پایه کدام جنبه از شخصیت حاصل شده است و ارتباط میان انسان‌ها از کدام جنبه صادر و به کدام جنبه مقابل، منتهی می‌شود. این روش کمک می‌کند تا خود فرد نیز بداند چه زمانی می‌تواند علاوه بر داشتن روانی سالم ارتباطی مؤثر و پویا با اطرافیان داشته باشد؛ زیرا اغلب مشکلات روانی، نتیجه ارتباطات نامناسب با اطرافیان نزدیک و دور است که با شناسایی و اصلاح آن، روان درمانی شدنی خواهد بود» (Atkinson, ۲۰۱۷, ۵۵). نتایج بسیاری از مطالعات علمی نشان داده که تحلیل رفتار متقابل باعث بهبود کیفیت زندگی افراد می‌شود (Ciucur, ۲۰۱۳, ۵۷۶)؛ بنابراین تحلیل رفتار متقابل نظریه‌ای برای شناخت رفتار احساس و ذهنیت افراد در بستر روابط شخصیت‌هاست که

1. Transactional Analysis Association

در آن تصویری از ساختار روانی انسان‌ها ارائه می‌گردد و از الگوی سه‌گانه حالات نفسانی؛ یعنی والد، بالغ و کودک در تجزیه و تحلیل رفتارهای آدمی استفاده می‌شود. رمان "ما تبقی لکم" اثر غسان کنفانی و "شما که غریبه نیستید" از هوشنگ مرادی کرمانی، دو نویسنده برجسته ادب عربی و فارسی، از آثاری هستند که از دیدگاه تحلیل رفتار متقابل شخصیت‌های داستان قابلیت بحث و بررسی را دارند. در این دو رمان، مراحل رشد شخصیت‌های هوشو، حامد، مریم، آغ بابا، حساسیت‌های ذهنی و دیدگاه آنها در مورد موضوع داستان به خوبی شرح می‌شود. هوشنگ مرادی کرمانی هنر خود را در راه خدمت به اجتماع به کار می‌گیرد و خط فکری متفاوت با خانواده‌اش سبب مهاجرت وی می‌شود، در صحنه نهایی رمان، هنرمند را می‌بینیم که نویسنده داستان زندگی خود است. کما اینکه غسان کنفانی نیز مراحل تغییر و تحول شخصیت حامد از یک کودک وابسته به مبارزی متعهد را در قالب داستان به تصویر کشیده است. این نوع رمان در خدمت این است که نشان دهد زندگی حداقل برای قهرمان هدفمند است و وقایع ظاهراً اتفاقی حاضر در پیرنگ رمان، در واقع با یکدیگر در ارتباط هستند و برای تبدیل شدن قهرمان به عضو مفید و همگون جامعه ضروری به نظر می‌رسد؛ بنابراین هر دو رمان دارای شخصیت‌های جذاب و جنجالی هستند که هر کدام دارای رفتارهای خاصی هستند که در پژوهش حاضر با روش توصیفی تحلیلی و بر اساس نظریه اریک برن من آگاهانه تمام شخصیت‌های اصلی دو رمان را بررسی می‌کنیم. با توجه به اینکه موضوع اصلی هر دو اثر، مهاجرت از اوضاع نابسامان جهت نیل به دنیای ایده آل دیگری است که شخصیت اصلی داستان را به فرار از جامعه و تقابل با مجموعه حوادث و افراد قرار می‌دهد، این شائبه را که مقایسه دو اثر از دو نویسنده با رویکرد متفاوت در زندگی و جامعه امر چالش برانگیزی است را از ورطه ابهام خارج می‌کند. در این پژوهش درصدد پاسخگویی بدان هستیم عبارتند از:

- جنبه‌های روانی شخصیت‌های رمان "ما تبقی لکم" و "شما تنها غریبه نیستید" بر اثر نظریه اریک برن دارای چه نقاط اشتراک و اختلافی است؟
- رفتارهای شخصیت‌های این دو رمان ریشه در کدام یک از خصوصیات روانی آنان دارد؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

مطابق جستجوهای انجام‌شده درباره این موضوع پژوهش‌های ذیل انجام شده است:

مقاله «شگردهای روایت زمان در ادبیات پایداری فلسطین مطالعه مورد پژوهانه: رجال فی

الشمس و ماتبقی لکم از غسان کنفانی» (۱۳۹۰) از سوی فرامرز میرزائی و مریم مرادی در مجله کاوش نامه ادبیات تطبیقی، شماره ۲، به چاپ رسیده است. این مقاله به این نتیجه رسیده است که غسان کنفانی در دو رمان مذکور از عنصر زمان و ترفندهای روایی آن برای بیان درونمایه داستانی بهره برده و با تکیه بر شگردهای گوناگون روایت زماناطلاعات گسترده ای در اختیار خواننده قرار داده است.

احمد رضا صاعدی مقاله «کاربست امپرسیونیسم در رمان ما تبقی لکم اثر غسان کنفانی» (۱۳۹۲) را در مجله نقد ادب معاصر عربی، شماره ۴ به چاپ رسانده است. نویسنده در این مقاله به این نتیجه رسیده است که رمان مذکور نمونه موفقی از داستان نویسی امپرسیونیسم در ادبیات عربی است که تمام زیر ساخت‌های رمان را در جهت رنگ و بوی امپرسیونیسمی به کار بسته است. احمد رضا صاعدی مقاله «راوی و کانونی شدن در رمان ما تبقی لکم اثر غسان کنفانی» (۱۳۹۳) شماره ۲ را منتشر کرده است. در این مقاله سعی شده است تا از میان عناصر داستان، راوی و کانونی‌سازی، بر اساس برخی از دیدگاه‌های منتقدان ساختارگرا مانند ژرار ژنت و تودوروف، مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

سعیده منطری توکلی و محمود بشیری مقاله «بومی‌گرایی و اقلیم‌گرایی در رمان شما که غریبه نیستید هوشنگ مرادی کرمانی» (۱۳۹۷) در مجله پژوهش‌نامه اورمزد، شماره ۴۲ به چاپ رسانده است. در این مقاله همین یک اثر را از میان تمامی آثار این نویسنده به لحاظ چگونگی کاربرد فرهنگ عامیانه، آداب و رسوم و شرایط اقلیمی و فرهنگ مردم کویرنشین منطقه کرمان مورد بررسی قرار داده و کوشش شده است که عامیانه‌های این نویسنده با توجه به ویژگی‌های مردم منطقه کرمان و شهر نویسنده بر اساس نمودهایی از فرهنگ بومی و اقلیمی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

حسن اعظمی خویرد و عبدالباسط عرب یوسف‌آبادی در مقاله چاپ شده در مجله ادب عربی دانشگاه تهران به سال ۱۳۹۸ تحت عنوان «دراسة مقارنة فی تیار الوعي بین روایتی «ما تبقی لکم» لغسان کنفانی و «شازده احتجاب» لهوشنگ کلشیری» به جریان سیال ذهن در دو اثر مذکور اشاره کرده و دو اثر را از دیدگاه امپرسیونیسمی مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند.

مقاله «بررسی ترجمه مقوله‌های فرهنگی در کتاب شما که غریبه نیستید، اثر هوشنگ مرادی کرمانی با تکیه بر چهارچوب نظری پیتر نیومارک» (۱۳۹۹)، نویسنده: سارا طباطبایی و مهشاد

اشراقی، در مجله پژوهش‌های زبان و ترجمه فرانسه، شماره ۵، به چاپ رسیده است. مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش توصیفی-تحلیلی، بیانگر این مطلب است که در ترجمه اصطلاحات و عناصر فرهنگی این کتاب، مترجم بیشتر از روش‌های کاهش، بسط و معادل توصیفی بهره برده تا منظور خود را به مخاطب فرانسه زبان برساند که این خود نشان از ترجمه‌ای مخاطب‌محور و یا مقصدگرا علی‌رغم تلاش برای وفاداری به فرهنگ و متن مبدأ دارد.

مقاله «تحلیل گفتمان انتقادی شما که غریبه نیستید بر اساس رویکرد نورمن فرکلاف» (۱۴۰۰) نویسنده صدیقه شرکت مقدم، سپیده نواب زاده شفیعی و سارا سیمین فر، در مجله پژوهش‌نامه ادبیات داستانی، شماره ۲، منتشر شده است. گفتمان‌های غالب در این داستان طنز، فقر، خرافات، بومی‌گرایی، بی‌سوادی و ترس و تنهایی است. این پژوهش نیز گفتمان بی‌سوادی را بررسی کرده است؛ بدین منظور متن در سه لایه توصیف، تفسیر و تبیین تحلیل شده است.

مقاله «نوع‌شناسی رمان تصویر مرد هنرمند در جوانی و شما که غریبه نیستید» (۱۴۰۲) نوشته زهرا خسروی زارگز؛ اکبر شایان‌سرشت، در مجله متن پژوهی ادبی، شماره ۹۵ منتشر شده است. این پژوهش به کمک دقت در عناصر ساختار رمان انگلیسی «تصویر مرد هنرمند در جوانی» اثر جیمز جویس و رمان «شما که غریبه نیستید» از هوشنگ مرادی کرمانی؛ به روش توصیفی-تحلیلی مؤلفه‌های این نوع رمان را معرفی کند.

مقاله «دراسة رواية ما تبقى لكم لغسان كنفاني في ضوء النقد البنوي التكويني» (۲۰۲۴)، نوشته امین نظری و حسن نجفی در مجله التواصلية الجزائرية شماره ۱۰ به چاپ رسیده است که در مورد رمان «ما تبقى لكم» در دو مرحله فهم و تفسیر بر اساس نظریه ساختگرای تکوینی گلدمن انجام گرفته است.

شایان ذکر است بر اساس جستجوهای صورت پذیرفته تاکنون هیچ پژوهش مستقلی با عنوان «تحلیل رفتار متقابل شخصیت‌ها در رمان «ما تبقى لكم» اثر غسان کنفانی و «شما که غریبه نیستید» اثر هوشنگ مرادی کرمانی بر اساس نظریه اریک برن» انجام نشده است.

۲- مبانی نظری

۲-۱. نظریه تحلیل رفتار متقابل^۲ اریک برن

اریک برن^۳ اصلی‌ترین نظریه‌پرداز جریان‌ساز روانشناسی تحلیل رفتار متقابل است که با مطالعات خود به فرضیه‌پردازی این نظریه نوین پرداخت. او ساختار شخصیت را به صورت امروزی تقسیم بندی کرد و به افرادی که از طریقه درمان روان‌کاوی سنتی و کلاسیک در رنج بودند، کمک کرد تا با ایجاد انگیزه اجتماعی، خود را برای تغییر آماده سازند. از دیدگاه وی، تحلیل رفتار متقابل، نتیجه تجارب بالینی و شکل عملی و معقول درمان است که به آسانی قابل درک و بر اکثر قریب به اتفاق بیماران روانی به طور طبیعی قابل تطبیق است (برن، ۱۳۸۹: ۱۳). فروید^۴ پیش‌تر شخصیت را به سه سطح هشیار، نیمه هشیار، ناهشیار تقسیم کرد (شولتز، ۱۳۸۳: ۵۹)؛ اما باین وجود، یک نقطه جدایی کلیدی بین مدل تحلیل رفتار متقابل و نگرش فروید وجود دارد؛ درمان فرویدی بیشتر بر گفتگو با بیمار، حرف زدن بیمار و کشف نکات پنهان در ناخودآگاه بیمار از طریق حرف‌های او بود؛ در حالی که اریک برن تأکید داشت که با بررسی تعامل بیمار با دیگران و مشاهده و ارزیابی و تحلیل رفتار او در مقابل دیگران، بهتر می‌توان بیمار را درک و در نتیجه، درمان کرد. اریک برن در نظریه «TA» من‌هایی را برای انسان تعریف می‌کند: من «والد» و «بالغ» و «کودک». که بیانگر رفتارهای مختلفی است که افراد در موقعیت‌های گوناگون از خود بروز می‌دهند و همچنین تحلیل ساختار حالات شخصیت و رفتار انسان است که به صورت رفتاری و احساسی بروز می‌کند. شکل زیر، نمودار شخصیت هر فرد از دیدگاه وی است:

شکل (۱) الگوی حالات نفسانی

کودک شامل غرایز و نیازهای زیستی، ضبط‌های ژنتیک، خصوصیات جسمانی، کنج‌کاو و درک شهودی ماست. کودک، لذت و غم، هر دو را به یک اندازه در خود دارد و سرشار از آرزوست

2. Transactional Analysis

3. Eric Berne

4. Sigmund Freud

و بخش "می‌توانم آن"، به معنی انگیزش است» (همان: ۲۹)؛ لیکن، «بالغ از همان اوایل نوزادی در روان شکل می‌گیرد، این جنبه از ده ماهگی فعال می‌شود، بین کودک و والد قضاوت می‌کند و نتیجه‌گیری‌های فردی را به کار می‌بندد: کار مداوم بالغ شامل بررسی اطلاعات قدیمی، اعتبار دادن یا ندادن و بالاخره دوباره بایگانی کردن آنها برای استفاده در آینده است» (هریس، ۱۳۸۹: ۴۷) والد شامل «ضبط‌هایی است از آنچه انسان کوچک، طی پنج سال اول زندگی، از اعمال پدر و مادر خود یا جانشین‌ها دیده است» (هریس، ۱۳۸۰: ۲۶) به نظر اریک برن، «زمانی که دو فرد در یک ارتباط قرار می‌گیرند، یکی از آنها آغازگر رفتار متقابل و دیگری پاسخ محرک به آغازگر گفتگوست (پاسخ). این نوع ارتباط زنجیروار ادامه می‌یابد و تکرار این زنجیره برای ردیابی غالب‌ترین من در هر شخص بسیار کاربردی است» (رادمهر و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵۸)

۳-تطبیق موضوع

در این بخش، ضمن معرفی جنبه‌های وجودی «من» در دیدگاه اریک برن و تطبیق آن با اعمال شخصیت‌های داستان‌های "ما تبقی لکم" اثر غسان کنفانی و "شما که غریبه نیستید" اثر هوشنگ مرادی کرمانی، به تحلیل این اثر پرداخته شده است.

۳-۱. والد

در الگوی رفتار متقابل اریک برن، «هر عملی که از شخصیت‌ها سر می‌زنند، برخاسته از یکی از حالت‌های وجودی «من» است. والد، از رفتارها و نگرش‌هایی که از پدر و مادر و افراد صاحب قدرت به عاریت گرفته است، تشکیل شده است. هر وقت که درصدد نصیحت کردن دیگران برآمده‌ایم و همچون یک پدر و مادر مهربان و دلسوز به ارشاد و راهنمایی دیگری اقدام کردیم، والد درون خود را فعال نموده‌ایم» (فیروزبخت، ۱۳۹۴: ۲۵). «والد رفتارهای حمایت‌گرایانه، نصیحت، انتقاد، سرزنش و رفتارهای این چنینی را بروز می‌دهد» (استوارت و جونز، ۱۳۸۹: ۷۶-۷۷). ابعاد مختلف والد عبارتند از:

۳-۱-۱. والد حمایتگر

خصوصیاتی همچون: مراقبت، دل‌نگرانی، بخشنده‌گی، اطمینان‌بخشی و محافظت همراه با صمیمیت

و نگرانی از جمله خصوصیات والد حمایتگر است. در رمان "شما که غریبه نیستید" وجوه متعددی از والد حمایت گر را ملاحظه می‌کنیم؛ اعمالی که شخصیت ننه آقا در موقعیت‌های مختلف در برابر شخصیت هوشو انجام می‌دهد: «دندانم درد می‌کند ناله می‌کنم ننه آقا توی «مرفشو» که کیسه بزرگی است پر از دارو دوا می‌گهی می‌گردد حب تریاکی پیدا می‌کند خرد می‌کند یکی از خورده‌هایش را می‌گذارد روی دندانی که درد می‌کند می‌گوید قورتش نده دندون بالایی رو بگذار روش طاقت بیار تا تریاک آب بشه» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۴۰)

«لیمو شیرینی که نمی‌دانم از کجا آورده قاچ می‌کند نصفه لیمو را وی دست لاغر لرزان و رگ رگی‌اش می‌گیرد و آرام آبش را می‌چکاند توی گلوم چه مزه خوشی دارد به ننه آقا نگاه می‌کنم مهربانی تمام زن‌ها و مادرها را در چشم‌هایش می‌بینم» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۱۶۶)

مثال‌های فوق نمودی واضح از مراقبت والد حمایتگر در شخصیت ننه آقا است. علاقه او به هوشو نوعی حس مسئولیت و مراقبت در او ایجاد کرده است. این اقدامات به دو جهت صورت می‌پذیرد: نخست به دلیل ترس و نگرانی آسیب‌پذیری هوشو و دوم در جهت نشان دادن محافظت و اطمینان بخشی به هوشو است. نمودی دیگر از والد حمایتگر در شخصیت عمو قاسم جلوه‌گر شده است: «چاره‌ای نیست باید تحمل کنی‌ها. می‌شینی و همه این‌ها را تعریف می‌کنی افتخار می‌کنی که این چیزها رو پشت سر گذاشتی» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۲۵۵) قاسم کسی بود که در زندگی هوشو تأثیرات زیادی داشت مشوق او در درس و مدرسه بود. نگرانی و علاقه‌ای که به برادرزاده خودش داشت جلوه‌ای از والد حمایتگر است. از نظر اریک برن، تعادل روان برای فردی است که هر سه (والد حمایتگر، بالغ و کودک طبیعی) با هم در تعامل باشند.

والد حمایتگر در داستان "ماتبقى لکم" در قالب اشتیاق به مراقبت و محافظتی که معمولاً از ناحیه والدین متوجه فرزندان است به منصفه ظهور رسیده است. آنجایی که مریم در خانه با شوهر خائنش زکریا به جدال می‌پردازد یا شخصیت حامد در صحرا سرگردان است و هنگام مواجهه با ماشین گشتی ارتش اسرائیل دچار نگرانی می‌شود و بلافاصله بعد از مخفی شدن پشت تل شنی، با حسرت یاد آغوش مهربان مادر می‌افتد که در چنین موقعیت‌هایی می‌توانست آرامش‌بخش وی باشد:

«لَوْ كَانَتْ أُمُّكَ هُنَا... إِذَا تَشَاجَرَا قَالَ لَهَا: لَوْ كَانَتْ أُمُّكَ هُنَا، إِذَا ضَجَّكَ، إِذَا انْتَابَهَا الْأَلَمُ، إِذَا عَجَزَتْ عَنِ الطَّبِخِ، إِذَا طَرَدُوهُ مِنْ عَمَلِهِ، إِذَا وَجَدَ عَمَلًا. لَوْ كَانَتْ أُمُّكَ هُنَا لَوْ كَانَتْ أُمُّكَ هُنَا. وَ أُمُّهُ لَمْ تَكُنْ هُنَاكَ أَبَدًا» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۱۲)

ترجمه: «اگر مادرت اینجا بود... هنگامی که دعوا می‌کردند، به او می‌گفت: اگر مادرت اینجا بود، وقتی می‌خندیدند، وقتی درد داشت. وقتی نمی‌توانست آشپزی کند، وقتی از کارش اخراج می‌شد، وقتی کار پیدا می‌کرد. اگر مادرت اینجا بود، اگر مادرت اینجا بود؛ و مادرش هرگز آنجا نبود».

در واقع والد حمایتگر در این داستان بدل به حسرتی شده است که با عبارتهای دال بر تأثی خود را نشان می‌دهد که این امر به‌نوبه خود می‌تواند حاکی از خلای باشد که جامعه فلسطینی درگیر اشغال از آن رنج می‌برد. اگر با دید استعاری به این مسأله نگاه کنیم فقدان والد حمایتگر استعاره از مراقبت و محافظت کشورهای بزرگ عربی است که نسبت به قضیه فلسطین سکوت پیشه کرده‌اند. مطلبی که در جای دیگر داستان به شکل واضح‌تری نمود یافته است. والد حمایتگری که نمی‌تواند از دیگران مراقبت کند و دچار نوعی سرگشتگی و حیران شده است: «وَفِي الْيَوْمِ الْتَّالِي تَمَاماً اِسْتَعَلَّتْ يَافَا كُلُّهَا، وَأَضَحَّتِ الْمُنْشِيَةُ رِكَاماً مُسَوِّدًا لَا تَكْفُ فِيهِ أَصْوَاتُ الرِّصَاصِ، فَمَضَتْ خَالَتِي وَجَاءَتْ بِأُمِّي إِلَى بَيْتِهَا» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۴۱) ترجمه: «و روز بعد تمام یافا آتش گرفت. منطقه المنشیه به آوار سیاهی تبدیل شد که صدای گلوله در آن قطع نمی‌شد. پس عمه‌ام رفت و مادرم را به خانه‌اش آورد»؛ لذا منحنی عاطفی شخصیت اصلی داستان-حامد- نسبت به دیگران که انتظار حمایتگری و مراقبت از آنان می‌رود دچار تغییر می‌شود. حامد در پی این خلأ عاطفی که برگرفته از حقیقت تلخ جهان عرب است از مکانیسم دفاعی جایگزین استفاده کرده است. حامد به دنبال احساس تنهایی و نیاز شدید عاطفی، سعی در جایگزین کردن این عنصر می‌کند و در این میان چه کسی بهتر از صحرا لذا تکرار عبارت (کو کانت أمی هُنا) با مکانیسم جایگزین عجین شده است؛ زیرا بلافاصله از صحرا به‌عنوان والد حمایتگری یاد کرده است که به حامد جرأت و شهامت می‌دهد که منجر به کارکرد استعاری مکان بنا بر اصول امپرسیونیسمی است آنجا که به اعتقاد فرگوسن «کارکرد عنصر مکان در داستان امپرسیونیستی کارکردی استعاری دارد» (پاینده، ۱۳۸۹: ۲۹۱)؛ بنابراین حامد نگاهی که به صحرا دارد دیگر نگاه سابق نیست و از آن به‌عنوان موجودی جاندار یاد کرده است که از ویژگی‌های برجسته انسانی از قبیل عواطف و احساسات برخوردار است؛ مسأله‌ای که در بسیاری از انسان‌های جامعه داستانی غسان کنفانی یا کم‌رنگ است یا اصلاً وجود ندارد:

«فُجَاءَ الصَّحْرَاءُ. رَأَاهَا الْآنَ لِأَوَّلِ مَرَّةٍ مَخْلُوقاً يَتَنَفَّسَ عَلَى إِمْتِدَادِ الْبَصَرِ» (کنفانی،

۲۰۱۴: ۹)

ترجمه: «ناگهان شخصیت صحرا آمد. او اکنون آن را برای اولین بار دید، موجودی نفس‌کش تا

آنجا که چشم می‌توانست ببیند».

«إِنِّي أَخْتَارُ حُبَّكَ، إِنِّي مُجِبُّ عَلَى اخْتِيَارِ حُبِّكَ، لَيْسَ ثَمَّةَ مَنْ تَبَقَّى لِي غَيْرُكَ» (همان:

(۱۷)

ترجمه: «من عشقت را برگزیده‌ام، زیرا مجبورم که عشقت را برگزینم، وقت ادامه دادن با دیگران نیست».

نکته قابل تأمل در مقایسه دو اثر این است که نقش والد حمایتگر در داستان "شما که غریبه نیستید" بیشتر ناظر به روابط فیما بین شخصیت‌های داستان است که در قالب محافظت از همدیگر و راهنمایی و دلسوزی‌های انسان دوستانه خود را نشان داده است؛ درحالی‌که عنصر والد حمایتگر نزد غسان کنفانی علاوه بر اینکه ناظر به خلأ عاطفی شخصیت‌های اصلی داستان است، دارای کارکرد استعاری است که وام گرفته از حقیقت تلخ حاکم بر جامعه فلسطین است که از حمایت و مراقبت دیگر نهادهای بشردوستانه بین‌المللی و عربی بی‌بهره است و چاره‌ای جز رجوع به هویت وطن‌پرستی و دفاع از خاک با دستان خالی ندارد.

۲-۱-۳. والد انتقادگر

والد انتقادگر دارای ویژگی‌هایی مانند پافشاری، درخواست کردن و خودرأیی است و این مفهوم در رفتار برخی از شخصیت‌ها این رمان پدیدار است؛ به طور مثال: «تهرون رفتن چیزهایی می‌خواد که تو هیچ کدوم رو نداری: پول، آشنا و پارتی، زرنگی، سواد و معلومات و مدرک به درد بخور که بری دانشگاه چیزی بشی. خوب درس نخوندی. معدل دیپلمت شده ۱۱:۲۴. اونم از مدرسه بازرگانی که هیچ جا قبولش ندارند. روی اون دوستتم که رفته تهرون و از تو بدتره حساب نکن. روی اون هنرپیشه‌ای که تو سینما بهت قول داده هنرمندت می‌کنه حساب نکن. تهرون شهر بزرگیه که اگر بخوای بری جای خودتو راحت کنی، ۵۰ نفر جلوتر از تو توی صف وایستادن. میری بدبخت میشی فقط حرص می‌خوری سرخ میشی و حرفای نامربوط می‌زنی» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۳۳۵)

شخصیت قاسم با بیان کردن سختی‌ها و شرایط مقصد موردنظر هوشو در تلاش برای منصرف کردن هوشو برای رفتن به تهران است. اصرار و پافشاری‌های او و درخواست مکرر برای نرفتن از هوشو نمودی از والد انتقادگر است.

در نظریه‌های متقابل اریک برن هم گفته شده که والد انتقادگر کارش ایجاد ترس، سرزنش،

احساس گناه، خجالت و هدف گرفتن و ضعیف کردن عزت نفس است و والد حمایتگر ایجاد تشویق، نوازش، حمایت و ایجاد و قوی کردن عزت نفس است؛ بنابراین کودک ما با دو نوع والد مواجه می‌شود. والد درونی خودمان و والدهای بیرونی مردم که از هر دو تأثیر می‌گیریم. وقتی بخشی از عملکرد والد ما دچار اختلال شود بستگی به ۳ الی ۴ درجه دارد. طردشدگی والد است و آداب و رسوم، مراسم، مناسک، بازی‌ها، اتیکت (قوانین و قواعد)، فرهنگ و مذهب مربوط به والد است.

در داستان "ما بقی لکم" غسان کنفانی هم شخصیت حامد مانند هوشو به دنبال مهاجرت کردن است. حامد که پدرش را به دلیل جنگ در یافا از دست داده و مادرش همراه خاله‌اش به اردن پناهنده شده است در پی آن است تا با عبور از صحرای میان غزه و اردن به مادرش برسد. در این میان انتظار دارد تا از حمایت‌های خواهرش مریم و هم‌دوره‌اش زکریا که بعد از تجاوز به خواهرش در نقش داماد با وی در ارتباط است، برخوردار باشد؛ ولی آنچه در عمل رخ می‌دهد این است که والد انتقادگر در قالب شخصیت زکریا که با تحقیر و سرزنش کردن حامد در پی آن است تا عزت نفس حامد را در برابر خطرات عبور از صحرا به چالش بکشد، پا به عرصه وجود گذاشته است. در مقابل حامد نیز با اصرار و پافشاری مانند هوشو اقدام به سفر می‌کند؛ عبور شبانه از صحرایی که پر از خطرات و گشتی‌های اسرائیلی است:

«إِنَّ الصَّحْرَاءَ تَبْلُغُ عَشْرَةَ مِنْ أَمْثَالِهِ فِي لَيْلَةٍ وَاحِدَةٍ...
فَأَمَّ عَنْ كُرْسِيِّهِ وَأَتَجَّهُ نَحْوَ الْبَابِ بِلَا تَرْدُدٍ وَفِي اللَّحْظَةِ الْمُنَاسِبَةِ اسْتَدَارَ: سَأَغَادِرُ عَدَا
مَسَاءً...» (کنفانی: ۲۰۱۴: ۱۵)

ترجمه: «صحرا ده نفر مثل او را در یک شب می‌بلعد... از روی صندلی بلند شد و بدون معطلی به سمت در رفت و در فرصت مناسب برگشت و گفت: فردا عصر می‌روم».

احساس حقارت و القای این احساس به دیگران در قالب جملات تحکمی کنایه‌آمیز که دال بر ناتوانی شخصیت‌های داستان است از دیگر نمونه‌هایی است که نشان می‌دهد والد انتقادگر در تقابل با دیگر جنبه‌های والد از نقش برجسته‌تری برخوردار است. آنجا که حامد، زکریا و مریم در غیاب مادری که بتواند رشته امور را در دست بگیرد، با نیش و کنایه با هم صحبت می‌کنند و به دنبال برجسته‌سازی ناتوانی، حقارت و هدف قرار دادن عزت نفس یکدیگر هستند:

«وَعَدَا سَتَقُولُ لِابْنِ الْحَرَامِ الَّذِي سَتَضَعُهُ فِي فِرَاشِهَا: لَوْ كَانَتْ جَدَّتُكَ هُنَا.. ثُمَّ يَكْبُرُ وَيَتَرَوَّجُ وَيَقُولُ لِابْنِهِ: لَوْ... لَوْ... مِنْذُ سِتَّةِ عَشَرَ عَامًا وَهُوَ يَقُولُ لَهَا لَوْ كَانَ...» (کنفانی: ۲۰۱۴: ۱۲).

ترجمه: «وفردا به ابن الحرام که او را بر بالین خود نشاند خواهد گفت: اگر مادر بزرگت اینجا بود... سپس بزرگ می‌شود و ازدواج می‌کند و فرزنددار می‌شود و به فرزندش می‌گوید: اگر... اگر... از شانزده سال پیش به آنها می‌گویند: اگر بود...».

البته این مطلب می‌تواند ناشی از تجربه تلخی باشد که بر جامعه فلسطین جنگ‌زده گذشته است. جامعه‌ای که به دنبال از دست دادن عزیزان و وطن، دچار نوعی سرگشتگی و یأس شده است؛ و چه بسا برخی از اعضای آن در نتیجه وعده و وعید دشمنان دست به خیانت می‌زنند. کاری که زکریا هنگام خیانت به هم‌رزمش سالم و خواهر حامد مریم انجام داد. در واقع این فرد از نوعی حقارت نفس رنج می‌برد و در پی آن است تا با تحقیر و کوچک کردن دیگران خود را هم‌سطح آنان قرار دهد و به نوعی آرامش موقت درونی برسد:

«كَلَّا، إِنَّهُ نَتَنُّ... وَكَانَ هَذَا كُلُّ شَيْءٍ: «إِنَّهُ نَتَنُّ» لَمْ يُغَيِّرْ هَذَا الْإِصْطِلَاحَ إِطْلَاقًا وَ حَتَّى حِينَ عَرَفَ قَالَ كَلِمَةً وَاحِدَةً: «إِنَّهُ نَتَنُّ» وَ مَضَى» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۲۱).

ترجمه: «هرگز، آن بوی تعفن می‌دهد... و این هم آن بود: بوی تعفن می‌دهد. این اصطلاح را به هیچ‌وجه تغییر نداد. حتی وقتی متوجه شد، یک کلمه گفت: «بوی تعفن می‌دهد» و رفت.»

تفاوت برجسته‌ای که میان کنفانی و هوشنگ مرادی در این قسمت به چشم می‌خورد این است که نوع تجلی و کیفیت حضور والد انتقادگر در داستان، ناشی از تفاوت ساختار دو جامعه ایران و فلسطین است. در واقع والد انتقادگر هوشنگ مرادی ناظر به حس هم‌دلی و درخواست‌های ناشی از روابط اخلاقی فیما بین انسانی است؛ در حالی که والد انتقادگر در "ما تبقی لکم" برگرفته از واقعیت‌های اجتماعی است و تجارب تلخی است که بر فلسطین جنگ‌زده گذشته است.

۳-۱-۳. والد فعال

والد فعال، خود را به صورت صریح و آشکار نمایان می‌سازد و این مسأله، هنگامی که فردی در برخورد با دیگری به طور کامل مانند والدین خود عمل می‌کند، قابل مشاهده است. در این داستان از نظر آغ بابا، هوشو رفتاری شبیه به رفتار پدرش دارد:

«آغ بابا می‌گوید: پسر کاظمه دیگه، باید دیونگی شو نشون بده. خجالت می‌کشم از کاری که می‌کنم خجالت می‌کشم. از حرف آغ بابا دلخور می‌شوم» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۷۰)

در اینجا هوشو رفتاری ناشایسته همچون پدرش انجام داده است و در جایی دیگر باز نمودی از

این رفتار وجود دارد: «نشسته بودم روی سنگ و آب می‌ریختم روی پاهایم و با خودم حرف می‌زدم و می‌خندیدم صدای مش ربابه، مادر زن عمو آمد: اینم که مثل پدرشه. خدا به دادمون برسه» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۲۱۶) این رفتار هوشو، تحت تأثیر رفتارهای والد فعال است؛ بنابر نظریهٔ اریک برن، رخدادی در این خانواده اتفاق می‌افتد، مادامی که آن بچه کوچک است و تنها منبع نوازشش پدر و مادر هستند برای این که احساس امنیت داشته باشد به حرف‌های والدین خود گوش می‌سپارد؛ لکن به محض اینکه رشد یافت و بزرگ‌تر شد و منبع نوازشی دیگری پیدا کرد - بسیاری از اوقات این امر با تغییرات هورمونی و بلوغ همراه است - آن هنگام دیگر تنها منبع نوازش او والدینش نمی‌باشند و آن خشم حاصل از ناکامی گذشته، اکنون به مکانیسمی درونی مبدل گشته است به نام والدگری یا والد ستیزی، یا حتی ممکن است خودش والد درونش را طرد نماید لذا اکنون که منابع نوازشی از سوی دوستان و عوامل بیرونی دریافت می‌کند و والدهایش اکثر مواقع سرزنش‌گر و کنترل‌گر بوده‌اند و از آن‌ها رنجش و خشم در دل دارد، اکنون قدرتمند شده و منبع نوازش او از طریق دوستان شروع به مخالفت می‌کند و والدگری و والدستیزی در حال انجام است.

در داستان "ما تبقی لکم" نیز والد فعال که در قالب سرباززدن و نافرمانی از خواسته‌ها و مطالبات والد حمایتگر قابل تعریف است، در رفتارهای پدر حامد و مریم بروز یافته است. زمانی که شهر یافا مورد هجوم اشغالگران صهیونیستی قرار می‌گیرد و همه برای حفظ جان خود و خانواده‌شان ترجیح می‌دهند شهر را تخلیه کنند و به جای دیگری از قبیل اردن پناهنده شود، پدر در مقابل دعوت و درخواست‌های دوستان و خانواده مبنی بر ترک شهر مقاومت می‌کند و در نهایت توسط صهیونیست‌ها جان خودش را از دست می‌دهد. مطلبی که نشانگر ضعف والد حمایتگر و انتقادگر در برابر والد فعال هست:

- «مَادَا قَرَّرَ أَبُوکَ أَنْ یَفْعَلَ بِمَا مَرِیمُ؟
- لَسْتُ أَدْرِی، وَلَکِنَّهُ یَنْوِی أَنْ یَبْقَی، هَکَذَا یَقُولُ.
- أَهْلًا وَسَهْلًا، وَأَنَا أَنْوِی أَنْ أَبْقَی. التَّفَّتِ الْأَبُ إِلَینَا وَقَالَ: وَ لِمَادَا أَعَادِرُ؟ إِذَا جَاءَتْ کَارِثَةٌ فَأَهْلًا وَسَهْلًا، لَنْ یَسْتَطِیعَ الْقَدَرُ أَنْ یَمْسِیحَ أَكْثَرَ مِنَ الْقَرْدِ» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۳۹).

ترجمه: «مریم، پدرت تصمیم گرفت چه کار کند؟ نمی‌دانم ولی اون قصد دارد بماند، این چنین می‌گوید: خوش آمدید و من قصد دارم بمانم. پدر رو به ما کرد و گفت: چرا بروم؟ اگر فاجعه رخ داد، خوش آمد. از سیاهی آن طرف تر هم مگر رنگی هست؟»
بروز دیگر والد فعال در رفتار شخصیت حامد خود را نشان داده است، آنجائی که از رفتار پدرش

تقلید می‌کند و در مقابله با دشمن ترسی از خود نشان نمی‌دهد و با آغوش باز و با اعتماد به نفس کامل به‌رغم دستان خالی‌اش به مبارزه تن‌به‌تن با یک سرباز تا بن دندان مسلح اسرائیلی می‌رود؛ گویی نوجوان شانزده ساله‌ای نیست که تازه مدرسه‌اش را تمام کرده است؛ بلکه پیکارگری دوره دیده است که به‌رغم تقلید رفتار پدر نوعی سرکشی و عصیان در برابر شرایط و نداشتن دید واقع‌بینانه را نیز در خود پرورانده است:

«كَانَ صَغِيرًا وَشَجَاعًا بِصُورَةٍ لَا تُصَدِّقُ، وَقَدْ ظَلَّ يَنْظُرُ بِعَيْنَيْهِ الْحَادِثَيْنِ إِلَى كُلِّ الرَّجَالِ نَظْرَةً
الْنَد، وَهُوَ مُلْتَصِقٌ فِي كَأَنَّهُ دِرْعٌ صَغِيرٌ مِنَ الْفُؤَادِ يَرِصُدُ سِنَّ الرَّمْحِ» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۳۶).

ترجمه: «او جوان و فوق‌العاده شجاع بود که با چشمان تیزبین خود به همه مردان نگاه رقیبانه‌ای می‌کرد. طوری به من زل زده بود که انگار یک سپر فولادی کوچک است که نوک نیزه را زیر نظر دارد».

مریم نیز از این قضیه مستثنی نیست و به مخالفت با درخواست مادرش مبنی بر ازدواج با جوان خوش‌نام فلسطینی به فام فتحی جواب منفی می‌دهد. او که نوعی سرکشی و طغیان در رفتارش نهفته، بهانه ادامه تحصیل را دستاویزی برای فرار از این ازدواج مطرح می‌کند؛ در حالیکه چند ماه بعد در اولین فرصت با زکریا که یک خائن وطن‌فروش است وارد رابطه می‌شود و حیا و عفت خویش و خانواده‌اش را لکه‌دار می‌کند:

- «سَأَزُوجُكَ أَخِي فَتَحِي ذَاتَ يَوْمٍ... إِنَّهُ يَبْحَثُ عَنْ عَرُوسٍ، مَا رَأَيْكَ؟
- قُلْتُ لَكَ إِنَّنِي أَنْوِي إِكْمَالَ دِرَاسَتِي» (همان: ۳۹)

ترجمه: «یک روز تو را برای برادرم فتحی، خواهم گرفت... او به دنبال همسری می‌گردد، نظرت چیست؟ به تو گفتم که من به دنبال ادامه تحصیلاتم هستم».

والدگری و سرکشی مریم در ارتباط گرفتن با زکریا ناشی از منابع نوازشی است که خارج از والد حمایتگر و نهاد خانواده دریافت می‌کند. نکته قابل‌توجه این است که مادامی که نهاد خانواده و حمایت‌های درون خانواده‌ای از ناحیه پدر، مادر و ... متوجه شخصیت مریم هست، وی هیچ‌گونه رفتار مبتنی بر سرکشی و مخالفت با ارزش‌های اخلاقی ندارد؛ ولی مادامی که از حمایت‌های خانواده محروم می‌شود و پدر و مادرش را در جریان هجوم صهیونیست‌ها از دست می‌دهد به دنبال جایگزین کردن منبع حمایت عاطفی نیست؛ ولی در غیاب عنصر قوی خانواده است که به منبع جایگزین پناه می‌برد.

۳-۱-۴. والد تأثیرگذار

والد تأثیرگذار به کمک شیوه‌های غیرمستقیم و با فرستادن پیام‌هایی به بالغ و کودک آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در اینجا شخصیت قاسم، به عنوان یک والد تأثیرگذار محسوب می‌شود، او از منظر والد تأثیرگذار در تلاش است بر روی زندگی هوشو تأثیر داشته باشد و تا حد زیادی در این مسیر موفق بوده و توانسته است مشوق هوشو در رسیدن به اهدافش باشد:

«آدم تا سختی نکشه به جایی نمی‌رسه و شعری از مولوی می‌خواند: هیچ حلوانی نشد استادکار تا که شاگرد شکر ریزی نشد» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۲۵۴)

و با این شعر می‌خواهد اهمیت کار را برای درک و عمل به آن بفهماند تا در ادامه راه به درستی از آن بهره‌برد: «عمو من می‌خوام برم بیرون. برم تو بازار و خیابون و فلکه بگردم. برم سینما. بازار و خیابون و فلکه همیشه هست. تو الان باید به فکر درست باشی» (همان: ۲۵۵)

هوشنگ تحت تأثیر حرف‌ها و نصیحت‌های عموی خود قرار می‌گیرد و سختی راه کسب علم را تحمل کرده تا به موفقیت دست یابد. والد درون فرد به صورت «صدای نیش زدن» ظاهر می‌شود و کودک را به انجام کارهایی که انجام نداده تحریک می‌کند. این والد درون به کودک یادآوری می‌کند که باید به مسئولیت‌های خود رسیدگی کند. به عنوان مثال، در شرایطی که فرد باید کارهای منزل را انجام دهد، والد درون ممکن است به طور مکرر به او یادآوری کند که باید آن کارها را انجام دهد، و این فشار می‌تواند باعث شود کودک احساس ناراحتی یا تنش کند. این تعامل به‌طور معمول به این صورت است که کودک در ابتدا تنبلی می‌کند و کارها را به تعویق می‌اندازد، اما با افزایش فشار از جانب والد، در نهایت به انجام کارها وادار می‌شود. پس از اتمام کار، والد از او راضی می‌شود و به کودک پاداشی یا تشویقی می‌دهد که باعث می‌شود کودک احساس آرامش و رضایت کند. به این ترتیب، این چرخه می‌تواند به نوعی مثبت تلقی شود، به شرط آنکه فشار والد به حدی باشد که موجب استرس و اضطراب بیش از حد نشود. در این تعامل، هر دو بعد والد و کودک در نهایت به یک نقطه‌ای از توافق می‌رسند؛ والد راضی از اتمام کارها و کودک که پس از انجام وظایفش احساس راحتی و رضایت می‌کند این توضیحات نشان‌دهنده اهمیت توازن بین پیام‌های والد و نیازهای کودک است و یادآوری می‌کند که مدیریت این تعاملات می‌تواند به کارایی و آرامش بیشتری در زندگی روزمره منجر شود. در نهایت، این فرآیند می‌تواند به رشد و توسعه فرد کمک کند و او را در مواجهه با مسئولیت‌های خود یاری دهد.

والد تأثیرگذار داستان "ما تبقی لکم" در قالب توصیه‌های حامد و مادرش به مریم به منصفه ظهور رسیده است. مادر مریم که به او توصیه می‌کند تا با آقای فتحی ازدواج کند و با ابراز رضایت او را نسبت به این قضیه تشویق و ترغیب می‌کند؛ در حالی که حامد با ابراز نارضایتی از ازدواج احتمالی خواهرش مریم با زکریا در پی تأثیرگذاری در شخصیت مریم برای شناخت ذات پلید و خائن زکریا است. در این میان توصیه‌های مادر به سرانجام نمی‌رسد؛ ولی ماحصل تأثیرگذاری حامد بر مریم در کشته شدن شخصیت خائن به دست مریم نمایان می‌شود:

«وَكَاْنَتْ أُمِّي تَتَحَدَّثُ بِاللَّهْجَةِ ذَاتِهَا: إِذَا حَظَبَكَ فَتَحِي فَلَنْ أَقُولَ «طَيِّب» سَأَقُولُ كَمَا يَقُولُ أَبُوهُ: أَهْلًا وَسَهْلًا» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۴۰).

ترجمه: «مادر من نیز با همان لهجه سخن می‌گفت: زمانی که فتحی تو را خواستگاری کرد، به او نخواهم گفت «بسیار خوب»، بلکه من نیز مانند پدرش خواهم گفت: خوش آمدید».

والد تأثیرگذاری که تشویق به خیر می‌کند؛ ولی در عمل به نتیجه مطلوب ختم نمی‌شود؛ اما حامد در نقش والد تأثیرگذار سعی می‌کند تا نوعی آگاهی در درون مریم نسبت به زکریا ایجاد کند. در واقع از دید والد تأثیرگذار در این بخش از داستان، اشتباهاتی که از مریم سرزده ناشی از عدم آگاهی بوده است؛ بنابراین با تزریق عنصر آگاهی، وی را در مواجهه با حقیقت حامد قرار داده است: «إِنِّتْ مَجْنُونَةٌ صَدِيقِي! تَفْتَكِينِ بِشَبَابِكِ مِنْ أَجْلِهِ وَ غَدًا سَتَلْعِنِيْنَهُ وَتَلْعِنُ أَبَاهُ وَالسَّاعَةُ الَّتِي لَمْ تَسْتَمْعِي فِيْهَا إِلَى النَّصِيْحَةِ» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۳۴).

ترجمه: «تو دیوانه‌ای، باور کن! به خاطر او جوانی خود را می‌کشی و فردا او و پدرش را نفرین می‌کنی و ساعتی که به نصیحت گوش ندادی».

متقابلاً مریم نیز بعد از رسیدن به آگاهی از والد منفعل و سرکش تغییر موضع داده و نقش والد تأثیرگذار را تجربه می‌کند. درواقع آگاهی وی نقش تأثیرگذاری را دارد و از درون او را بر آن می‌دارد تا نسبت به اجحاف و کم‌کاری که در حق برادر کوچک‌ترش حامد انجام داده و رسوایی ازدواج احتمالی با زکریا، دست به اقدامی بزند تا به رضایت درونی برسد؛ لذا نیمه‌شب همان روزی که حامد از غزه به صحرا پا گذاشته و با سرباز اسرائیلی نبرد کرده، مریم نیز با نیرویی که گویا از درون او را به تحرک واداشته به سوی انتقام از زکریا پیش می‌رود:

«و اجْتَاَحَتْنِي رَعِشَةٌ مُفَاجِئَةً، فَأَخَذْتُ أَنْتَفَضُ: لَقَدْ حَدَثَ شَيْءٌ مَا لَهُ، فِي هَذِهِ اللَّحْظَةِ بِالذَّاتِ؛ لَقَدْ أَحْسَسْتُ ذَلِكَ فِي إِعْمَاقِي. وَ فِي اللَّحْظَةِ ذَاتِهَا دَفَعَنِي الْفِرَاشُ» (همان: ۶۹).

ترجمه: «یک باره لرزه بر اندامم افتاد، بعد شروع کردم به تکان دادن خودم: اتفاقی برایش افتاده

است. در همین لحظه؛ من آن را در اعماق وجود احساس کردم. در همان لحظه تخت مرا هل داد».

۳-۲. بالغ

از نظر تامس آنتونی هریس^۵ ابعاد شخصیتی انسان شبیه به رایانه است کار مداوم بالغ شامل بررسی اطلاعات قدیمی، اعتبار دادن یا ندادن و بالاخره دوباره بایگانی کردن آنها برای استفاده در آینده است. اگر این کار به خوبی پیش رود، رایانه، وضعش خوب و آماده برای کارهای مهم و خلاقانه است. این نقش بالغ در بخش‌هایی از رمان به وضوح مشاهده می‌شود:

«بوی عطر یاس مدرسه را برداشت بچه‌ها دویدند و به عمو خبر دادند که هوشو عطرتان را آورده مدرسه. خدا روز بد ندهد. عمو آمد با ترکه. دیگر مرا مدرسه نبرد. چفت بالای در اتاقش را می‌بست که دست من نرسد. پیش ننه بابا برایم آشی پخت که روغن داغش زیاد بود. کتک و زندانی شدن تو صندوقخانه‌ای که تویش صندوقی بود و رخت‌های نو را در آن می‌گذاشت به قول ننه بابا دو تا مار سفید هم همیشه‌ی خدا روی رخت‌ها تو صندوق خوابیده بودند» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۲۶)

رفتار عمومی هوشو از اینکه بی‌اجازه عطرش را برداشته و به مدرسه آورده، برای پی بردن هوشو به اشتباهش درست بود، اما این رفتار باعث شد هوشو از کرده خود درس گرفته و آن را دیگر تکرار نکند.

و در مثالی دیگر: «حس می‌کنم مارها تو صندوق می‌جنبند. دست می‌گذارم روی صندوق نشان سرشان می‌خورد به درودیوارهای صندوق. چفت صندوق می‌لرزد و من جیغ می‌کشم ننه بابا دلش می‌سوزد و از صندوقخانه بیرون می‌آورد» (مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۲۷)

رفتاری که قاسم پس از پایان تحصیل دیپلم هوشو دارد و تلاشی که برای گرفتن تصمیم درستی که کمترین آسیب را به هوشو وارد کند و همچنین رفتاری که ننه آغا در برابر رفتارهای بچگانه هوشو دارد نمودی واضح از غلبه بالغ در رفتار شخصیت‌های این داستان است. از دیدگاه تحلیل رفتار متقابل، بخشی که گیرنده این تصویر ذهنی است کودک درون من است. شخصیت‌بخشی که احتمالاً درون‌اندازی شده و پیام‌های ایجادکننده این تصویر ذهنی است در درون والد من جای گرفته و لذا بخشی که در این زمینه درست کار نمی‌کند و درواقع غیرفعال است، بالغ درون من

5. Thomas Anthony Harris

است.

اتخاذ تصمیم برای مهاجرت به اردن از طریق صحرا و انجام آن، اقدامی نیست که در یک لحظه به ذهن حامد خطور کرده باشد؛ بلکه بر اساس نظریه هریس که رفتارهای فرد را ناشی از بازیابی اطلاعات قبلی جهت بهره‌برداری در آینده می‌داند، ریشه در حوادث و رخداد‌های گذشته دارد. حامد که خارج از شهر و رو به صحرا ایستاده است گذشته‌اش را مانند یک گلوله نخی که یک سر آن به غزه و سر دیگرش به شهر یافا گره زده شده است، یادآوری می‌کند. او در این یادآوری که از نظر تکنیک داستان‌نویسی نوعی به هم‌ریختگی زمانی را به تصویر می‌کشد به اعتباربخشی اطلاعات گذشته می‌پردازد:

«وَأَخَذَ يَغُوصُ فِي اللَّيْلِ، مِثْلَ كُرَّةٍ مِنْ خُيُوطِ الصُّوفِ مَرْبُوطِ أَوَّلِهَا إِلَى بَيْتِهِ فِي غَزَّةَ، طَوَالَ سِتَّةِ عَشَرَ عَامًا لَفُوا فَوْقَهُ خِيطَانِ الصُّوفِ حَتَّى تَحُولَ إِلَى كُرَّةٍ، وَهُوَ الْآنَ يَفْكُهَا تَارِكًا نَفْسَهُ يَتَدَحْرَجُ فِي اللَّيْلِ» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۱۰).

ترجمه: «و او به دل شب زد و رفت، مانند یک گلوله نخ پشمی که سر نخش به خانه‌شان در غزه بسته شده بود. به مدت شانزده سال دور آن گلوله پشمی تاب خورده بود تا در نهایت تبدیل به توپ نخی شد و حال داشت آن رشته‌های خاطرات را در دل شب باز می‌کرد».

همچنین شرایط بحرانی حاکم بر زندگی حامد که هر لحظه انتظار مرگ، خیانت، آوارگی، اسارت و ... را می‌کشد باعث شده است تا کارکرد بالغ، ناظر به لحظه و اعتباربخشی به اموری باشد که از جنبه پایداری خارج و در حیطه ادراکات آنی و لحظه‌ای فعالیت کند؛ به عبارت دیگر فشارهای روحی، شرایط نامساعد محیط و اضطراب درونی حاکم بر فضای داستان و شخصیت داستان، بعد شخصیتی بالغ را بر آن داشته تا برداشت‌های آنی و لحظه‌ای نسبت به امور داشته باشد و هنگام مواجهه با موقعیت‌های خطرآفرین بر اصل بی‌اعتباری و لحظه‌ای بودن موقعیت‌ها تأکید داشته باشد. مسأله‌ای که ابتکار عمل را از دشمن می‌گیرد: «الْأُمُورُ هُنَا نِسْبِيَّةٌ تَمَامًا، وَ هِيَ لِصَالِحِي أَيْضًا، وَ هَذَا شَيْءٌ غَرِيبٌ، فَقَبْلَ دَقَائِقَ فَقَطْ كَانَ كُلُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْكَوْنِ ضِدِّي تَمَامًا. وَكَانَتْ الْأُمُورُ كُلُّهَا فِي غَزَّةَ وَفِي الْأُرْدُنِ تَعْمَلُ لِغَيْرِ صَالِحِي. تَعَالَى أَقْلُ لَكَ شَيْئًا مُهِمًّا: لَيْسَ لَدَيَّ مَا أَخْسَرُهُ الْآنَ، وَلِذَلِكَ فَقَدْ فَاتَتْ عَلَيْكَ فُرْصَةٌ أَنْ تَجْعَلَنِي رِبْحًا» (همان: ۶۴).

ترجمه: «اینجا همه چیز کاملاً نسبی است و به نفع من هم هست. این چیز عجیبی است؛ زیرا همین چند دقیقه پیش، همه چیز در این جهان کاملاً علیه من بود و همه چیز در غزه و اردن بر خلاف منفعت من بود. بیا یک چیز مهم به تو بگویم: الان چیزی برای از دست دادن ندارم؛ بنابراین،

فرصت اینکه از من به‌عنوان سود استفاده کنی را از دست داده‌ای».

هوشنگ مرادی از کارکرد بالغ برای درس گرفتن از گذشته بیان کرده تا تصمیمات درستی در آینده اتخاذ شود که عاری از تکرار تجربه‌های تلخ و نادرست باشد؛ به عبارت دیگر نگاه مرادی در این داستان نگاه تربیتی است؛ حال آنکه کنفانی با اعتباربخشی به اطلاعات قدیمی، شخصیت حامد را در حسرت نسبت به گذشته و اجبار برای فرار از موقعیت کنونی تعریف کرده است.

۳-۳. کودک

این بُعد از شخصیت بیشتر با انواع احساسات شناخته می‌شود؛ همچنین عجولانه و غیرمنطقی عمل کردن از ویژگی‌های این الگوی شخصیتی است. عکس‌العمل‌هایی که شخصیت هوشو در شب بیماری مادر بزرگش انجام می‌دهد سرنخ‌هایی از بعد شخصیتی کودک است؛ ترس، دلهره و نگرانی‌های هوشو هنگام شنیدن صدای پارس سگ‌ها از این دست است. نویسنده با تصویرسازی ملموس ترس را قابل لمس می‌کند:

«از صدای وعو سگ‌ها می‌ترسم از هر صدایی، هر جنبنده‌ای می‌ترسم از صدای خش‌خش علف‌ها و برگ‌ها می‌ترسم خیال می‌کنم همه جا ماری است که دارد می‌خزد و به طرفم می‌آید»
(مرادی کرمانی، ۱۴۰۲: ۱۹۹)

اریک برن به این نکته اشاره می‌کند که پیام‌هایی که کودک از طرف والدین خود دریافت می‌کند، می‌تواند تأثیر زیادی بر شکل‌گیری احساسات و واکنش‌های او داشته باشد. در مثال‌های ذکر شده، دو موقعیت مختلف با دو نوع پیام متفاوت از والدین به تصویر کشیده می‌شود. در مورد اول، کودک به خاطر ترس از کتک خوردن یا کوتاه آمدن، احساس حقارت و بی‌عرضگی می‌کند. این نگرش باعث می‌شود که او نتواند به راحتی از احساس ترس خود صحبت کند. در مقابل، در مورد سگ، پیام والدین به کودک این است که فرار کردن از سگ خاصیت هوشمندی است و این واکنش با احساس حقارت یا ترس اشتباه گرفته نمی‌شود. این تحلیل نشان‌دهنده اهمیت نقش والدین در شکل‌گیری شخصیت کودک و چگونگی مدیریت احساسات اوست. پیام‌هایی که والدین منتقل می‌کنند می‌توانند به کودک کمک کنند تا با ترس‌ها و اضطراب‌های خود بهتر کنار بیاید و در عین حال، این پیام‌ها می‌توانند به احساسات منفی و اضطراب او دامن بزنند. چنین تحلیلی می‌تواند باعث شود والدین آگاه‌تر از تأثیر کلمات و رفتارهای خود بر فرزندانشان باشند.

تجلی احساسات در شخصیت حامد که نوعی جنبه غیرمنطقی نیز به خود گرفته است، نمود بارزی از بُعد کودک بر اساس نظریه هریس را به تصویر کشیده است. به گونه‌ای که حتی دیگر شخصیت استعاری داستان یعنی صحرا که نمادی از استقامت و سرسختی است در برابر تبلور بُعد کودک حامد سکوت اختیار کرده است:

«ثُمَّ سَارَ فُجَاءً، شَابًا كَمَا كَانَ دَائِمًا مَمْلُوءًا بِالْغَيْظِ وَالْاِخْتِنَاقِ وَالْحُزْنِ. لَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ أَقُولَ لَهُ بِأَنَّهُ انْحَرَفَ شَبِيرًا صَغِيرًا إِلَى الْجَنُوبِ حَيْثُ سَيَصِلُ بِهِ إِلَى قَلْبِ الصَّحَرَاءِ وَالشَّمْسِ» (کنفانی، ۲۰۱۴: ۲۲).

ترجمه: «سپس ناگهان، جوانی مثل همیشه، پر از خشم، خفقان و اندوه دور شد. نمی‌توانستم به او بگویم که کمی منحرف شده است و سر از جایی در خواهد آورد که او را به دل کویر و خورشید می‌برد».

این ویژگی‌های کودک که حول محور خشم، سکوت و ناراحتی می‌چرخد، در نهایت نوعی اضطراب را با خود به همراه دارد که بیشتر در به‌هم‌ریختگی تعادل روان شخصیت‌های اصلی داستان یعنی حامد و مریم ظهور و بروز یافته است که مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

در جای دیگری از داستان آنجا که حامد در مواجهه با خطرات صحرا و سرباز اسرائیلی ترسش را کنار می‌گذارد و به نوعی به اعتمادبه‌نفس الهام شده از مفهوم وطن و خاک تکیه می‌کند، می‌توان نمود بارزتری از جنبه کودک را در شخصیت حامد ملاحظه کرد؛ زیرا همان حامد چند ساعت پیش هنگامی که با خبر هتک حرمت خواهرش توسط زکریا مواجهه می‌شود از شدت ترس عرق می‌کند. اینجا درست تحت تأثیر پیام‌های والد و کودک قرا می‌گیرد. در وهله اول ترس از دشمن امری ناپسند جلوه داده شده است؛ ولی همان ترس در جایگاهی دیگر که بحث عفت و حرمت ناموس باشد نه تنها مغضوب نیست که ترسی پسندیده و مدوح به شمار آمده است: «اجْتَنَحْنِي الرُّعْبُ وَأَخَذَ جَبِينِي يَنْصَحُ عَرَقًا تَسَاقَطَ فَوْقَ عَيْنِي، وَخِيلَ إِلَيَّ أَنْ صُرَاخًا يَنْبَعُثُ مِنْ تَحْتِ رَاحَتِيهَا الْمَطْوِيَّتَيْنِ فَوْقَ حُضْنِهَا؛ صُرَاخٌ مَجْرُوحٌ يَنْبَعُثُ مِنْ بَيْنِ فَخْذَيْهَا» (همان: ۲۴).

ترجمه: «وحشت مرا فرا گرفت و پیشانی‌ام عرق کرد و به روی چشمم می‌چکید. به نظر رسید که صدای جیغی از زیر دستانش به گوش می‌رسد دستانی که روی سینه‌اش گذاشته بود؛ فریاد دردناکی که از بین ران‌هایش می‌آید».

۴- نتایج پژوهش

نتایجی که از پژوهش حاضر استنتاج می‌شود به شرح ذیل است:

- والد حمایتگر یکی از من‌های خودآگاه رمان "شما که غریبه نیستید" را شکل می‌دهد، شخصیت ننه آقا در موقعیت‌های مختلف اقدام به مراقبت و حس مسئولیتی که نسبت به شخصیت هوشو دارد و این امر به خاطر ترس و نگرانی از آسیب‌پذیری هوشو و اطمینان بخشی نسبت به اوست. در داستان "ما تبقی لکم" نیز تصویر والد حمایتگر در ارتباط مادر شخصیت حامد با وی پدیدار گشته است و زمانی که حامد در موقعیت‌های خطرناک قرار می‌گرفت مادرش منبع آرامش به شمار می‌رود. در واقع والد حمایتگر در این داستان بدل به حسرتی شده است که با عبارت‌های دال بر تمنی خود را نشان می‌دهد؛ که این امر به نوبه خود می‌تواند حاکی از خلای باشد که جامعه فلسطینی درگیر اشغال از آن رنج می‌برد. منحنی عاطفی شخصیت اصلی داستان-حامد- نسبت به دیگران که انتظار حمایتگری و مراقبت از آنان می‌رود دچار تغییر می‌شود. حامد در پی این خلأ عاطفی که برگرفته از حقیقت تلخ جهان عرب است از مکانیسم دفاعی جایگزین استفاده کرده است.

نتیجه مقایسه دو اثر این است که نقش والد حمایتگر در داستان "شما که غریبه نیستید" بیشتر ناظر به روابط فیما بین شخصیت‌های داستان است که در قالب محافظت از همدیگر و راهنمایی و دلسوزی‌های انسان‌دوستانه خود را نشان داده است؛ درحالی‌که عنصر والد حمایتگر نزد غسان کنفانی علاوه بر اینکه ناظر به خلأ عاطفی شخصیت‌های اصلی داستان است، دارای کارکرد استعاری است که وام گرفته از حقیقت تلخ حاکم بر جامعه فلسطین است که نه تنها از حمایت دیگر نهادهای بشردوستانه بین‌المللی و عربی بهره‌مند نیست بلکه چاره‌ای جز مراجعه به هویت وطن‌پرستی و دفاع از خاک با دستان خالی ندارد.

- تفاوت برجسته‌ای که میان کنفانی و هوشنگ مرادی در والد انتقادگر به چشم می‌خورد این است که نوع تجلی و کیفیت حضور والد انتقادگر در داستان، ناشی از تفاوت ساختار دو جامعه ایران و فلسطین است. در واقع والد انتقادگر هوشنگ مرادی ناظر به حس هم‌دلی و درخواست‌های ناشی از روابط اخلاقی فیما بین انسانی است؛ در حالی که والد انتقادگر در رمان "ما تبقی لکم" برگرفته از واقعیت‌های اجتماعی و تجارب تلخی است که بر فلسطین جنگ‌زده گذشته است.

- در داستان "شما که غریبه نیستید" آغ بابا شخصیت هوشو را دارای رفتاری هوشمندانه شبیه به پدرش می‌داند و رفتارهایی که هوشو در داستان انجام می‌دهد تحت تأثیر اعمال والد فعال است.

در رمان "ما تبقی لکم" نیز والد فعال که در قالب سرباز زدن و نافرمانی از خواسته‌ها و مطالبات والد حمایتگر قابل تعریف است، در رفتارهای پدر حامد و مریم بروز یافته است. زمانی که شهر یافا مورد هجوم اشغالگران صهیونیستی قرار گرفت، پدر در مقابل دعوت و درخواست‌های دوستان و خانواده مبنی بر ترک شهر مقاومت می‌کند و درنهایت به دست صهیونیست‌ها جان خودش را از دست می‌دهد. شخصیت مریم نیز بعد از آن به دنبال جایگزین کردن منبع حمایت عاطفی نیست؛ ولی در غیاب عنصر قوی خانواده، به منبع جایگزین پناه می‌برد.

- در رمان "شما که غریبه نیستید" شخصیت قاسم والد تأثیرگذار داستان محسوب می‌شود که سعی می‌کند بر روی زندگی هوشو تأثیر داشته باشد. والد تأثیرگذار داستان "ما تبقی لکم" در قالب توصیه‌های حامد و مادرش به مریم برای ازدواج با فتحی و نارضایتی از زکریا به منصف ظهور رسیده است. همچنین شخصیت مریم نیز بعد از رسیدن به آگاهی از والد منفعل و سرکش تغییر موضع داده و نقش والد تأثیرگذار را تجربه می‌کند.

- در داستان "شما که تنها نیستید" نموده‌های بسیار از رفتار بالغانه مشاهده می‌کنیم که هوشنگ مرادی از کارکرد بالغ برای درس گرفتن از گذشته استفاده کرده است تا تصمیمات درستی در آینده اتخاذ شود که عاری از تکرار تجربه‌های تلخ و نادرست باشد؛ به عبارت دیگر نگاه مرادی در این داستان نگاه تربیتی است؛ حال آنکه کنفانی با اعتباربخشی به اطلاعات قدیمی، شخصیت حامد را در حسرت نسبت به گذشته و اجبار برای فرار از موقعیت کنونی تعریف کرده است. در داستان غسان کنفانی شرایط بحرانی حاکم بر زندگی حامد که هر لحظه انتظار مرگ، خیانت، آوارگی، اسارت را می‌کشد، باعث شده است تا کارکرد بالغ، ناظر به لحظه و اعتباربخشی به اموری باشد که از جنبه پایداری خارج و در حیطه ادراکات آنی و لحظه‌ای فعالیت کند.

- عکس‌العمل‌هایی که شخصیت هوشو در شب بیماری مادر بزرگش انجام می‌دهد، سرنخ‌هایی از بعد شخصیتی کودک است؛ ترس، دلهره، نگرانی‌های هوشو هنگام شنیدن صدای پارس سگ‌ها از این دست است. تجلی احساسات در شخصیت حامد که نوعی جنبه غیرمنطقی نیز به خود گرفته است، نمود بارزی از بُعد کودک بر اساس نظریه هریس را به تصویر کشیده است. به گونه‌ای که حتی دیگر شخصیت استعاری داستان یعنی صحرا که نمادی از استقامت و سرسختی است در برابر تبلور بُعد کودک حامد سکوت اختیار کرده است. این ویژگی‌های کودک که حول محور خشم، سکوت و ناراحتی می‌چرخد در نهایت نوعی اضطراب را با خود به همراه دارد که بیشتر در

به هم‌ریختگی تعادل روان شخصیت‌های اصلی داستان یعنی حامد و مریم ظهور و بروز یافته است.

منابع و مأخذ

- استوارت، یان و جونز، ون. (۱۳۸۹). تحلیل رفتار متقابل: روش‌های نوین در روان‌شناسی، ترجمه بهمن دادگستر، چاپ سیزدهم، تهران: دایره.
- پاینده، حسین. (۱۳۸۹ش). داستان کوتاه در ایران (داستان‌های مدرن)؛ تهران: نشر نیلوفر.
- رادمهر، فرزانه، تائبی، زهره و سیدی، وحیده، (۱۳۹۹)، «بررسی رفتار متقابل زوجها در شعر سرزمین بی‌حاصل سروده تی. اس. الیوت بر اساس تئوری روانشناسی اریک برن»، مطالعات زبان و ترجمه، شماره ۲: ۱۸۰-۱۵۵.
- صاعدی، احمدرضا. (۱۳۹۲ش). «کاربست امپرسیونیسم در رمان "ما بقی لکم" اثر غسان کنفانی»، فصلنامه نقد ادب معاصر عربی، دوره ۳، شماره ۶، صص ۱۴۷-۱۷۰.
- شولتز، دوان و شولتز، سیدنی ال، (۱۳۸۳)، نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: ویرایش.
- عبدالرحمن فتاح، علی، (۱۹۶۶)، «تقنيات بناء الشخصية فی رواية ثرثرة فوق النيل»، مجلة کلیة الآداب، العدد ۱۰۲: ۸۳-۴۵.
- فیروز بخت، مهرداد، (۱۳۹۴)، اریک برن بنیان‌گذار تحلیل رفتار متقابل، تهران: دانژه.
- کنفانی، غسان (۲۰۱۴) ماتبقى لکم، الطبعة الثانية؛ قبرص: دارمنشورات الرمال.
- گلمن، دانیل، (۱۳۸۳)، هوش هیجانی، ترجمه نسرين پارسا، تهران: رشد.
- مرادی کرمانی، هوشنگ (۱۴۰۲)، شما که غریبه نیستید، تهران: انتشارات معین، چاپ چهارم.
- هریس، امی، ب. و هریس، تامس آ، (۱۳۸۰)، ماندن در وضعیت آخر، ترجمه اسماعیل فصیح، تهران: فرهنگ نشر نو.
- هریس، تامس، (۱۳۸۹)، وضعیت آخر، ترجمه اسماعیل فصیح، فرهنگ نشر نو.
- Atkinson, R., Bam, D., Hoeksema, S. N., Atkinson, R., & Smith, E. (2017). *Hilgard's introduction to psychology* (Translated by R. Zamani, M. N. Tarahani, M. Shahrarai, M. Mohiuddin Banab, M. Beek, N. Gahan, & B. Birashk). 10th Edition). Tehran: Roshd Pressing. [Persian]

